

ABORTUS IN DE NEGENTIENDE EEUW

Jan de Bruyn

Hoe vreemd en ongelooflijk het ook mag klinken, er is een tijd geweest dat er niet dagelijks over abortus werd geschreven. Zo veel besproken het onderwerp heden ten dage is, zo onbesproken was het in de negentiende eeuw.

De gegevens, die de vlijtige en geduldige historicus tenslotte uit de meest uiteenlopende bronnen weet op te sporen, blijven schaars en fragmentarisch en wekken voor alles de indruk dat de maatschappelijke belangstelling voor abortus in de negentiende eeuw in ons land uiterst gering was.

Het plegen van abortus was strafbaar. Het Franse Wetboek van Strafrecht, de Code Pénal, dat hier in 1811 werd ingevoerd en van kracht bleef tot 1886, toen het werd vervangen door het Wetboek van Strafrecht van Modderman, bevatte de volgende bepaling (art. 317) tegen abortus:

"Al wie door spijzen, dranken, artsenijen, gewelddadigheden of enig ander middel, het misvallen van eene zwangere vrouw bewerkt zal hebben, hetzij zij zelve daarin toestemt of niet, zal met het tuchthuis (later: met tuchthuis van 5 tot 10 jaren) gestraft worden. Dezelfde straf zal uitgewezen worden tegen de vrouw, die zich zelve eene misdragt bewerkt zal hebben, of die toegestemd zal hebben om de middelen, haar te dien einde voorgeschreven of toegediend, te gebruiken, ingeval het misvallen daarop gevolgd is.

De genees- en heelmeesters en soortgelijke beampten (officiers de santé), gelijk ook de artsenijbereiders, die deze middelen voorgeschreven of toegediend zullen hebben, zullen, in geval het misvallen plaats gehad heeft, tot dwangarbeid voor eenen tijd (later: tuchthuisstraf van 5 tot 15 jaar) veroordeeld worden."

Opmerkelijk in dit artikel was, dat geen onderscheid werd gemaakt tussen abortus met of zonder toestemming van de vrouw. In beide gevallen gold dezelfde straf. De verklaring hiervoor was, dat de Code abortus uitsluitend zag als een misdrijf tegen het leven van de vrucht. Een zwaardere straf werd geëist tegen geneeskundigen. Op het eerste gezicht lijkt het alsof art. 317 de therapeutische abortus (1) niet toestond. Volgens de letter van de wet was niet alleen abortus provocatus (voor de zevende maand van de zwangerschap), maar ook partus praematurus of vroeggeboorte (na de 7-de maand) verboden. Men nam echter aan dat voor het plegen van strafbare abortus boos opzet (intention criminelle) was vereist. Boos opzet was niet aanwezig als de arts abortus pleegde om het leven van de vrouw te redden. Het derde lid van art. 317 gold derhalve slechts die artsen, die misbruik maakten van hun wetenschap door zonder geldige medische reden te aborteren.

Artikel 317 CP bleef in ons land een dode letter, toepassing ervan door de justitie

bleef achterwege. De criminele statistieken bevatten voor 1880 practisch geen gegevens over abortus. Alleen de Geregte Statistiek van het Koninkrijk der Nederlanden vermeldt in 1882 twee gevallen (een man en een vrouw) die op verdenking van abortus zijn opgesloten. Terecht-gestaan hebben ze overigens niet. Loosjen schrijft in 1894: "Een voorbeeld van een uiterst weinigen onzent voorkomend misdrijf (....) is wel dat van vruchtafdrijving (....) dat slechts eenmaal in het geheele door mij bestudeerde tijdvak van 40 jaren (1851-1891) is gevonden. (2)

Een belangrijke reden voor het achterwege blijven van vervolging van abortus was ongetwijfeld het feit dat abortus erg moeilijk te bewijzen was. Voorzover al vastgesteld kon worden dat er een miskraam had plaatsgevonden, viel nauwelijks uit te maken of er van een spontane dan wel van een opzettelijk veroorzaakte miskraam sprake was geweest. Dat er geen aborteurs opgespoord werden was volgens de arts van Hasselt te wijten aan de laksheid van de justitie. In 1857 schreef hij in het pas opgerichte Nederlandsche Tijdschrift voor Geneeskunde een artikel "Omtrent het gebruik van abortiefmiddelen tot vruchtmoord": "Bij het overwegen van de vele misdaden, welke in andere landen worden gepleegd, van het groot aantal kindermoorden, giftmoorden en misdadigen abortus en van de betrekkelijk zeer weinige voorbeelden daarvan in ons Vaderland, rijst natuurlijkerwijze bij den menschkundigen denker als van zelf de vraag op: is onze natie dan zoo veel beter dan de Franschen, Duitschers, Engelschen en Amerikanen? Of wel, zijn de laatsten misschien meer bedreven in het opsporen en aan den dag brengen van deze en andere misdaden? Hoe groot ook een vertrouwen stellende op onze nationale deugden, geloof ik toch eene toestemmende beantwoording met meer recht te kunnen geven op de tweede dan op de eerste vraag." De conclusie van Van Hasselt was dat de criminele abortus ook in ons land terdege voorkwam, maar niet door justitie en politie werd bestreden. "Wanneer de praktische toepassing der leer van het Regt zich meer openbaarde in het doen bewerkstelligen van de noodige onderzoekingen ten dezen, zoo geloof ik, dat ook ten onzent misdadigers van dezen stempel zouden worden ontdekt."

Eenzelfde geluid liet in 1866 De Feyfer horen. In zijn juridische proefschrift over de kindermoord (3) schreef hij: "Maar hoevele kinderlijkes liggen in den modder der stadsgrachten, of in minder bevolkte streken, in heide of bosch begraven, hoevele in huwelijk geboren kinderen sterven ten gevolge van moedwillige achteloosheid der onnatuurlijke ouders? Vooral echter, aan hoevele embryo's wordt, nog voor zij tot meerdere of mindere ontwikkeling zijn gekomen, de levenskiem ontnomen? De kennis der abortieve dynamica is onder het volk vrij algemeen verspreid, en zelfs ten platten lande is men vrij wel op de hoogte der werking van het licht verkrijgbare Secale Cornutum en Herba Sabinae. Ook de aanwending van mechanische middelen is meer gebruikte-

lijk, dan men in het algemeen wel denkt, vooral in de steden. Overal vindt men individuen, die in het geheim der onzedelijkheid de hand reiken, zelfs aanzetten tot misdadige pogingen, die maar al te wel gelukken, om de kiem in haren oorsprong te verstikken, en niet alleen het leven der lichtgeloovige personen in gevaar brengen, maar hun ook, dikwijls bedrieglijker wijze, tot den laatsten cent toe aftroggelen. Zelfs onverlaten maken van de hun toevertrouwde wetenschap, een schandelijk, misdadig en helaas! maar al te dikwijls straffeloos **misbruik**."

Ook uit andere bronnen vernemen we soms iets over de abortuspraktijken onder het volk. In de Verslagen van het Staatstoezicht op de Volksgezondheid (5), ingesteld bij wet van 1865, wordt herhaaldelijk melding gemaakt van het feit dat ouders abortus plegen om de premie van het begrafenisfonds te innen. Ouders, die lid waren van een begrafenisfonds, hadden, als hun kind dood ter wereld kwam, of vlak na de geboorte stierf, recht op een uitkering. Die uitkeringen waren vaak aanzienlijk genoeg (in 1869 f. 14,- per doodgeboren kind) om sommige behoeftige ouders in de verleiding te brengen hun pasgeboren kind te verwaarlozen. In het Jaarverslag van 1869 lezen we: "Dr. Lulofs (een inspecteur van het Staatstoezicht) wijst ook op een ander nadeel bij sommige begrafenisfondsen, dat zij namelijk ook uitkeering doen bij abortus. Niet zeldzaam wordt dientengevolge abortus opgewekt." Het Jaarverslag van 1893 meldt: "...dat niet zelden niet-levensvatbare kinderen, zelfs vruchten van weinige maanden, bij den burgerlijke stand als geboren kinderen worden aangegeven, ten einde de premie door de levensverzekeringsmaatschappijen uitgekeerd te innen."

Uit deze uitlatingen blijkt dat abortus terdege voorkwam. De middelen die daarbij gebruikt werden waren echter niet altijd even effectief. Het meest gangbaar waren de interne middelen en de externe middelen. Van de interne middelen waren aloë, moederkoorn, zevenboom, groene zeep, terpentijn, azijn, jeneverbes en kinine het meest bekend. Tot de interne middelen hoorden ook de zogenaamde sympatische middelen, wier werking was gebaseerd op een veronderstelde magische samenhang tussen de natuurlijke verschijnselen. Van Hasselt noemt als sympatische middelen "een afkooksel der Beta rubra (rode bieten) (...) het innemen der gedroogde en gepoederde secundinae (nageboorte), van het sanguis menstrualis (menstruatieblood) (...). Een ander bekend middel van dezen aard is het afkooksel of poeder eener gedroogde testis vulpina (van een vos); althans herinner ik mij, dat bij gelegenheid eener vossenjacht, één der huisvaders daarbij tegenwoordig zich ad hoc van de testes der geschoten mannelijke vossen meester maakte." Van de externe middelen moeten, naast allerlei vormen van inspanning en fysiek geweld, genoemd worden het nemen van een bad en de aderlating. Bij dit laatste gebruikte men vaak bloedzuigers, die bij voorkeur op de borsten werden gezet, ook weer omdat men een sympathie of medegevoeligheid aannam tussen de borsten en de baarmoeder. Het badwater was meestal aangemaakt met een scherpe (vloei-) stof, zoals zout, zeepsop, houtas, soda, mosterd, hooizaad. Van Hasselt vermeldt ook de inwerking van 'metallische kwikdampen'. Het effect van al deze middelen was waarschijnlijk niet erg groot. De meeste interne middelen hadden wel een zekere

laxerende, en misschien ook wel psychologische werking, maar een betrouwbaar en veilig abortivum, waarvan de werking van te voren absoluut vaststond, was er eigenlijk niet bij. Middelen die wel hielpen waren in de regel gevaarlijk voor het leven of de gezondheid van de vrouw. Een te grote dosis kinine, zevenboom of moederkruid kon de dood van de vrouw veroorzaken. Ook het effect van de externe middelen was onzeker en afhankelijk van de constitutie van de moeder en van de individueel zeer verschillende prikkelbaarheid van de baarmoeder. In het ene geval mocht het grofste geweld niet baten. In het andere geval kon een klein ongelukje al tot een miskraam leiden.

In de loop van de negentiende eeuw kwamen naast de interne en externe middelen ook de zgn. mechanische middelen in gebruik, die heel wat effectiever waren. Als een van de eersten in ons land maakte Philippus van den Broecke (7) in 1830 melding van mechanische abortusmethoden, zoals het inbrengen van 'pungentia' (scherpe voorwerpen) in de baarmoeder en de intra-uterine inspuiting. In de jaren daarna nam het gebruik van mechanische middelen toe, blijkens de Memorie van Toelichting van het ontwerp van een Wetboek van Strafrecht van 1842: "Het is noodzakelijk geworden om (...) niet alleen bepalingen te maken tegen het voorschrijven enz. van middelen tot afdrijving van de vrucht, maar ook tegen het aanbrengen van instrumenten of werktuigen tot verderving derzelve!" (8) De geleidelijke verbreiding van mechanische abortusmethoden hing samen met de invoering van de therapeutische abortus als verloskundige handeling. Dit vereist enige toelichting.

De abortus arte provocatus, de op medische gronden door een arts verrichte abortus, in de oudheid geen ongebruikelijke ingreep, was met de komst van het christendom in onbruik geraakt. Behalve de godsdienstige bezwaren tegen abortus, speelde ook het lage niveau van de toenmalige verloskunde een rol, waardoor abortus een gevaarlijke ingreep was, die men liever vermeed. De vooruitgang van de medische wetenschap in de 17de en 18de eeuw leidde er tenslotte (om een lang verhaal kort te maken) toe dat de therapeutische abortus weer in ere werd hersteld. De Duitse moraaltheoloog Carl Capellmann zei daarover in zijn *Pastoral-Medicin* van 1877: "Der christlichen Cultur war es vorbehalten, den künstlichen Abortus als Heilmittel zu verbieten und fast gänzlich auszurotten, bis gegen Ende des vorigen Jahrhunderts die Engländer sich das sehr zweifelhafte Verdienst erwarben, den Abortus in die Reihe der Geburtshilflichen Operationen wieder einzuführen." (9) De man die de stoot gaf tot deze ontwikkeling was de Londense arts William Cooper. "I allow me", schreef Cooper in 1771, "to propose the question, viz. in such cases where it is certainly known that a mature child cannot possibly be delivered in the ordinary way a live, would it not be consistent with reason and conscience for the preservation of the mother, as soon as conveniently can be done, by artificial means, to attempt to produce an abortion?" (10) Cooper beantwoordde deze vraag bevestigend. Enige tijd later sprak ook de Edinburgse verloskundige John Aitken (1786) zich hiervoor uit. De nieuwe opvattingen wonnen tenslotte snel terrein, eerst in Engeland, en daarna op het continent, zodat in de eerste decennia van de 19de eeuw de therapeutische abortus, als middel om het leven van de moeder te redden, in

medische kringen was geaccepteerd.

In ons land was Nicolaas Cornelis de Fremery één van de eersten (1793) (11), die bij vrouwen met een bekkenafwijking voor abortus of vroegtijdige bevalling ('abortum aut partum praematurum') pleitten. In de daaropvolgende jaren raakte ook in ons land de medische abortus snel en bijna geruisloos ingeburgerd. Van veel verzet ertegen was in medische tijdschriften of periodieken geen sprake. De eerste medische dissertatie geschreven over abortus arte provocatus, geschreven door H.L. Braam, dateert pas uit 1858. (12) Hierin wordt therapeutische abortus als een volstrekt geoorloofde medische ingreep beschouwd. Abortus kon, zoals uit de dissertatie van Braam bleek, omstreeks die tijd worden toegepast in al die gevallen (bekkenvernauwing, baarmoederkanker, achterovergekantelde baarmoeder, overmatig zwangerschapsbraken), waarin niet-in-grijpen de dood van de moeder met zich mee zou brengen. De acceptatie van de therapeutische abortus vond zijn bevestiging in 1879, toen uit het academische eedsformulier de nog aan Hippocrates ontleende zinssnede "nec abortum procuraturum" werd geschrapt. De invoering van de therapeutische abortus had tot gevolg, dat de mechanische methoden, die daarbij gebruikt werden, op den duur onder het volk bekend raakten. Dit verschijnsel deed zich ook in het buitenland voor. Von Liszt schrijft in zijn tweedelige werk Die kriminelle Fruchtabtreibung: "Selbstverständlich ist es, dass auch auf unserem Gebiete wie auf anderen der Delinquierende sich die Fortschritte und Errungenschaften der Wissenschaft oft zunutze macht, insbesondere bei gewerbsmässiger Vornahme der Tat." (13)

De verbreiding van de mechanische middelen onder het volk voltrok zich overigens heel geleidelijk. Pas aan het eind van de eeuw waren ze echt ingeburgerd. Nog in 1883 zegt Ploss over Parijs, waar abortus veel voorkwam: "Ausser den Hebammen sind es nur Aerzte, welche sich mechanischer Mittel bedienen; die alten Weiber, die Pfuscher und die Schwangeren selbst beschränken sich gewöhnlich auf treibende Tränkchen." (14) De invoering van effectievere mechanische middelen zou in belangrijke mate bijdragen tot de toename van de criminele abortus, die omstreeks 1900 optrad. Voorlopig gaf deze ontwikkeling nog geen reden tot bijzondere verontrusting. Een enkele, hierboven geciteerde uitspraak daargelaten, moet men zeggen dat de aandacht voor abortus uiterst gering bleef.

Deze betrekkelijke onverschilligheid ten opzichte van abortus wordt weerspiegeld in de weinig spectaculaire geschiedenis van de Nederlandse abortuswetgeving in de negentiende eeuw. Speciale aandacht werd noch door de regering noch door het parlement aan abortus besteed. Slechts in het kader van het streven naar een nieuw Wetboek van Strafrecht kwam abortus, en dan nog terloops, aan de orde. Ik ga hier voorbij aan de verschillende ontwerpen, die in de loop der eeuw werden ingediend ter vervanging van de Code Pénal, en beperk me tot het Wetboek van Strafrecht van 1881, waaraan de namen van de ministers van justitie H.J. Smidt en E.J. Modderman verbonden zijn. Vooral Modderman (1838-1885) speelde een belangrijke rol bij de totstandkoming van het Wetboek, eerst als lid van de Staatscommissie "voor de zamenstelling van een wetboek van strafrecht", en later als minister van justitie (1879-1883). Het nieuwe wetboek van Strafrecht bevatte een aantal bepalingen tegen

abortus (artt. 295-299) ter vervanging van het oude artikel 317 CP. Voornaamste verschil met artikel 317 CP, tevens de voornaamste reden om het te vervangen, was dat in deze artikelen onderscheid werd gemaakt tussen abortus met of zonder toestemming van de vrouw. De nieuwe abortus-artikelen luiden als volgt:

-art. 295. De vrouw, die opzettelijk de afdrijving of den dood van hare vrucht veroorzaakt, of door een ander laat veroorzaken, wordt gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren.

-art. 296. Hij, die opzettelijk de afdrijving of den dood der vrucht van eene vrouw zonder hare toestemming veroorzaakt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren. Indien het feit den dood van de vrouw tengevolge heeft, wordt hij gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren.

-art. 297. Hij, die opzettelijk de afdrijving of den dood der vrucht van eene vrouw met hare toestemming veroorzaakt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren en zes maanden. Indien het feit den dood der vrouw tengevolge heeft, wordt hij gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren.

-art. 298. Indien een geneeskundige, vroedvrouw of artsnijbereider medepligtig is aan het misdrijf in art. 295, of schuldig of medepligtig aan één der misdrijven, in de artt. 296 en 297 omschreven, kunnen de in die artt. bepaalde straffen met een derde worden verhoogd en kan hij van de uitoefening van het beroep, waarin hij het misdrijf begaat, worden ontzet.

-art. 299. Bij veroordeling wegens één der in de artt. 296 en 297 omschreven misdrijven, kan ontzetting van de in art. 28 no. 1-5 vermelde rechten (verbonden aan het staatsburgerschap) worden uitgesproken."

Voortaan maakte het dus verschil of de vrouw de abortus zelf pleegde of het met haar toestemming door een ander liet doen (art. 297) (misdrijf tegen de vrucht), of dat het tegen haar wil gebeurde (art. 296) (misdrijf tegen vrouw en vrucht). Had de ingreep de dood van de vrouw tot gevolg, dan werd de straf verzaard. De minister moest zich bij dit punt verzetten tegen het advies van de Raad van State en van een deel der Tweede Kamer om de strafbaarheid van de vrouw maar helemaal uit het wetsontwerp te schrappen. Men vond dat de strafbaarstelling van de vrouw te sterk in haar persoonlijke leven ingreep. Minister Smidt antwoordde echter: "De vrucht heeft eene eigene ontwikkeling, daarom is het afdrijven een misdrijf tegen de vrucht zelve en niet slechts tegen de zwangere vrouw. Wanneer men dit erkent, bestaat er geen grond, ook de vrouw die hare vrucht afdrijft, niet te straffen..." De Kamer sloot zich in meerderheid bij deze opvatting aan, zodat abortus door de vrouw zelf strafbaar bleef. (15). Het voornaamste punt van discussie bij de behandeling van de abortus-artikelen was de therapeutische abortus. We hebben gezien dat de Code de therapeutische abortus stilzwijgend erkende. Inmiddels was de therapeutische abortus een erkende ingreep geworden, die naar de mening van de medici duidelijk onderscheiden moest worden van de clandestiene of criminele abortus. In het eerste ontwerp van Smidt, van 1879, kwam inderdaad een uitzonderingsbepaling voor artsen, een zogenaamde medische exceptie, voor. De opvolger van Smidt, Modderman, vond deze exceptie echter "volstrekt overbodig" en schrapte haar weer. Als in dit speciale geval een uitzondering gemaakt werd voor een arts die abortus pleegde, waarom dan ook niet in andere gevallen, bijv. voor "een

chirurgijn die eene operatie verricht" of voor "den Israëlitische besnijder"? In al deze gevallen gold, dat het medische doel handelingen rechtvaardigde en toestond, die, door leken verricht, wel strafbaar waren. Modderman vervolgde: "In 't algemeen is de genees-, heel- en verloskundige volkomen gedekt, zoo dikwijls hij handelt naar de regelen zijner kunst. (...) Ook bepaalde-lijk wat de juridieke appreciatie der handelingen van den accoucheur aangaat, bestaat er tussen medici en juristen geen verschil. Als conflict bestaat (op goede gronden vermoed wordt) tusschen het belang van de moeder en dat van de vrucht, dan gaat 't belang van de moeder voor en weet de medicus wat hem te doen staat. Uit niets hoegenaamd is gebleken dat hier te lande de wetgever met zijne door hare algemeenheid altijd gebrekkige formules moet tusschen beide treden, hetzij om de medici te beschermen tegen de juristen, hetzij om de maatschappij te beschermen tegen de medici." (16) Behalve overbodig vond Modderman de voorgestelde medische exceptie ("behalve in geval van levensgevaar voor de vrouw of de vrucht") niet ruim genoeg en vreesde hij dat ze remmend op de medische praktijk zou werken. "Volgens de bedoelde reserve zou strafbaar zijn de medicus die in den aanvang der zwangerschap, met zekerheid voorziende dat de moeder toch geen levend kind kan ter wereld brengen en geheel nodeloos langzamerhand zou wegwijnen, tot afdrijving de toevlucht neemt. Immers dan is er voor haar nog geen "levensgevaar". Intusschen ware deze strafbaarheid niet te verdedigen. Wat onder dergelijke omstandigheden te doen is, kan de wetgever niet uitmaken; hij late den medicus de vrije beoordeling." De Kamer ging met deze argumentatie accoord, zodat de medische exceptie niet werd opgenomen. Tijdens de openbare behandeling werden de artt. 295-299 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd. Hieruit alleen al blijkt dat de abortusbepalingen van ondergeschikt belang werden geacht. Ook overigens is er geen reden om aan te nemen dat de artt. 295-299 bedoeld waren om de abortus strenger aan te pakken. Vergeleken met de Code waren de straffen milder. Weliswaar werd abortus, gepleegd door een malafide arts, of abortus zonder toestemming van de vrouw voortaan met hogere straffen bedreigd, maar daar stond tegenover, dat abortus door de vrouw zelf of op haar verzoek door een ander gepleegd, milder werd bestraft. Daarbij moeten we dan nog bedenken, dat de Raad van State en een minderheid in de Tweede Kamer de strafbaarheid van de vrouw helemaal hadden willen opheffen.

Ook in de vervolgingspraktijk veranderde er weinig. Het bewijs dat abortus was gepleegd bleef moeilijk te leveren: bewezen moest worden dat er een provocatie had plaatsgevonden, dat daarbij sprake was geweest van opzet (dolus), en dat er een oorzakelijk verband bestond tussen de ingreep van de aborteur en de miskraam. Bovendien, en dat was het grootste obstakel, moest bewezen worden dat de vrucht ten tijde van de afdrijving nog in leven was geweest. Deze voorwaarde vloede voort uit de opvatting dat abortus een misdrijf tegen het leven was. De artt. 295-298 stonden daarom onder de titel "Misdrijven tegen het leven gericht". Volgens de memorie van toelichting van Modderman hing de strafbaarheid van de daad dus af van de vraag "of de vrucht, die afgedreven wordt, in de vrouw leefde. Afdrijving van eene doode vrucht ware dus poging met ondeugdelijk object." (17)

Deze opvatting werd spoedig door de jurisprudentie bevestigd. Op 22 februari 1892 sprak de Rechtbank te 's Gravenhage uit: "Het woord 'vrucht' in deze artikelen (296, 297 W.v.S.) beteekent een levend iets; daaronder kan niet worden begrepen eene doode zelfstandigheid, wel na de conceptie in de vrouw ontstaan doch afgestorven en zonder kiem van leven." (W.6158) (18) Op 24 mei 1897 werd deze opvatting met zoveel woorden bevestigd door de Hoge Raad (het hoogste rechtscollege in ons land): "Voor de strafbaarheid van het opzettelijk veroorzaken van afdrijving der vrucht is volgens art. 297 Sr. een vereischte, dat de vrucht tijdens de behandeling leve." (W.6978) (19). Vooral door dit vereiste was het bewijs van abortus praktisch niet te leveren. Tot 1911, toen de invoering van art. 251bis W.v.S. door de katholieke minister van justitie E.R.M. Regout de bestraffing van abortus vergemakkelijkte, waren er dan ook nauwelijks veroordelingen wegens abortus. Het aantal schommelde rond de 1 à 2 per jaar, met een uitschieter van 5 in 1911. (20) Het is niet overdreven te zeggen dat abortus voor 1911 in feite ongestraft kon worden bedreven.

Aan het eind van de negentiende eeuw was abortus nog steeds een verschijnsel, dat nauwelijks de aandacht kreeg, geen noemenswaardige repressie uitlokte en waaromtrent in het algemeen milde opvattingen leefden. Tekenend voor dat laatste is het proefschrift van B. van Tienhoven van den Boogaard Beschouwingen over de artikelen 295-298 van het Wetboek van Strafrecht (1887). Van Tienhoven betwijfelde sterk het nut van een strafrechtelijk verbod van abortus. Hij was bang dat een verbod alleen maar averechts zou werken en zou leiden tot een stijging van de kindermoord, of tot een toename van het aantal bastaarden, die zich "met een bezoedelden naam" door het leven moesten slepen. Hij achtte het waarschijnlijk "dat als abortus minder zwaar gestraft werd, er minder optochten van werklozen zouden zijn". Hij besloot zijn boek met de conclusie: "Wanneer men dit alles bedenkt, dan voorwaar meen ik geene al te gewaagde stelling te verkondigen, wanneer ik zeg, dat de straf op abortus gesteld veel te zwaar is en hoe afkeuringswaardig de daad uit een zedelijk oogpunt moge zijn, een maximum van eene maand voldoende zouden zijn..."

(Dit artikel is een voorstudie voor een hoofdstuk van een boek over de geschiedenis van de abortus in Nederland, dat in het voorjaar van 1979 bij Van Gemep te Amsterdam zal verschijnen.)

Noten.

1. Met abortus wordt hier niet bedoeld de spontane abortus of miskraam, maar de opzettelijke abortus of abortus provocatus (vroegtijdige afdrijving van de vrucht met kunstmatige middelen). Een onderscheid moet gemaakt worden tussen de criminele, clandestiene of illegale abortus en de medische of therapeutische abortus. Onder de criminele abortus verstaat men zowel het uitvoeren van een abortus door een deskundig medicus zonder dat er een medische indicatie bestaat, als een abortus door een ondeskundige en onbevoegde leek. Onder de therapeutische abortus verstaat men de abortus, zoals die door een arts op bepaalde medische indicaties wordt verricht.

2. C. Loosjes, "Bijdrage tot de studie van de criminaliteit der vrouw." (Haarlem, 1894), blz. 27.

vervolg pag. 25